

WAARD OM TE WETEN

DR. PIETER WILLEM DE LANGE, BIJNA 100 JAAR (1)

door

Jan Lamme

Het zal weinig voorkomen dat een lid van onze kring 100 jaar wordt. Nog minder zal het voorkomen dat een lid op die leeftijd nog actief is binnen de vereniging. 'Albertus Perk' heeft zo'n lid. Een lid dat zeer veel voor de vereniging heeft gedaan, oud-bestuurslid en bovendien één van onze twee ereleden: Dr. Pieter Willem de Lange. Hij hoopt in maart 1987 zijn eeuwfeest te beleven. Meer dan voldoende aanleiding voor Uw bestuur om nu eens zijn geschiedenis naar voren te brengen en voor één keer niet de geschiedenis van Hilversum, waarvoor de heer De Lange zo warm loopt. Het heeft enige moeite gekost om de heer De Lange tot een aantal interviews te bewegen, omdat hij niets moet hebben van aandacht die riekt naar persoonsverheerlijking. Uiteindelijk heeft hij er - samen met zijn vrouw - mee ingestemd.

In dit nummer van Eigen Perk het eerste deel over zijn afkomst, jeugd en studietijd. Het portret van een laatbloeiër.

HET VOORGESLACHT

Moeder was van stadsfrieze afkomst. Geboren in 1859 als kind uit het tweede huwelijk van haar vader, had ze broers die in leeftijd haar vader konden zijn. Haar familielevens moet hecht zijn geweest. Ze hield veel contact met de familie ook toen ze door haar huwelijk in Alkmaar terecht kwam. Een uitvoerige briefwisseling die juist de laatste tijd door de heer De Lange is bestudeerd, getuigt daar nog van.

Grootvader van moederszijde begon als kruidenier,

*De zeepzieder Pieter de Lange trouwde in 1886 met
Cornelia Hendrika Tigler Wijbrandt.*

erfde een 'tichelwerk', een steenbakkerij en beheerde dat kennelijk zo goed dat hij het nageslacht een oliemolen en een ruim woonhuis naliet alsmede een 'plaats', een boerderij met bijbehorend land. Kleinzoon De Lange heeft nog steeds enkele hectaren grond in Friesland in bezit die van deze grootvader afkomstig zijn en die zijn verpacht.

Sommige broers van zijn moeder deden het ook niet slecht. Eén was grossier in granen en een ander werd directeur van de eerste zuivelfabriek in Friesland.

Grootmoeder van moederszijde, de tweede vrouw van deze grootvader, was dochter van een dominee. Door omstandigheden moest ze in dienstbetrekking gaan. In de buurt van Arnhem werd ze huishoudster of dame van gezelschap op een kasteeltje (Biljoen).

Vader De Lange (1860-1936) was fabrikant. Samen

met zijn broer had hij een zeepziederij. Daar werd zeep gekookt (gezoden heette dat) om vervolgens te worden afgetapt om in vaten af te koelen.

De fabriek was in 1836 door De Lange's overgrootvader gekocht voor zijn oudste zoon Pieter Bruinvis de Lange, die de fabriek beheerde, maar de centrale boekhouding aan zijn vader moest overlaten.

Niemand in de familie had enige ervaring met een dergelijke fabriek. Zoals dat dan ging werd er een meesterknecht in dienst genomen die de feitelijke produktie leidde. Maar de kleinzoons hebben omstreeks 1880 ieder op een Duitse fabriek stage gelopen om zich verder in het vak te bekwamen.

Terug van wat in die tijd een wereldreis moet zijn geweest, ontmoette De Lange's vader zijn aanstaande vrouw en uit die verbintenis werd onze

Een foto uit 1897: Pieter met zus Nel (1890-1934) en broer Klaas (1895-1978). Bij koninklijk besluit kreeg Klaas een deel van moeders achternaam toegevoegd. Hij ging door het leven als Klaas Tigler de Lange.

hoofdpersoon Pieter Willem de Lange in 1887 geboren als oudste kind van het gezin. Daarna kwam er nog een zus (1890) die lerares Engels werd en jong overleed (1934). Een broer (1895-1978) maakte moeilijke tijden door in Indië. Hij werd in de oorlog gedwongen mee te werken aan de Birma-spoorweg, maar overleefde dat evenals in later tijd een aantal operaties. "Hij moet wel sterk geweest zijn" constateert zijn oudere broer nu.

Moeder's brieven

Zoals hierboven vermeld is de heer De Lange juist de laatste tijd bezig brieven van zijn moeder te bestuderen. Dat zijn er enkele duizenden en ze zijn min of meer bij toeval kort geleden boven water gekomen.

De uitvoerige correspondentie met haar familie in Friesland en met haar vriendinnen die voor een deel ook in het westen terecht kwamen, geven aan dat zij met haar nieuwe leven in Alkmaar niet in alle opzichten gelukkig is geweest.

Met haar Friese karakter en gevoel voor eigenwaarde was zij gewend geweest zich gemakkelijk en vrij uit te spreken op een voor anderen acceptabele manier. Maar dat botste met het Alkmaarse zakenmilieu waarin ze terecht kwam.

Ze miste vooral de grote 'aanloop' van familie die ze gewend was en 'conversatie' op het peil van haar ontwikkeling. Een eerste publicatie over deze brieven is inmiddels verschenen in het periodiek van de historische vereniging Oud Alkmaar (nr. 2/1986).

Oudste herinneringen

Toen Pieter twee jaar was overleed grootvader De Lange. Hem werd verteld dat grootvader "was heengegaan". Het gewicht van de gebeurtenis drong kennelijk tot de kleine man door, want hij vroeg: "Had hij ook schoenen aangetrokken?". Tot zijn schooltijd speelde hij met zijn leeftijdgenote en buurmeisje Tine Kool, het dochtertje van een

bevriend ouderpaar, waarvan de man kaasgrossier was en contacten had in Frankrijk en Spanje. De moeders lieten de kinderen vaak aan elkaars zorg over zodat ze even tijd hadden om boodschappen te doen. De vriendschap van de kinderen was over toen ze beiden naar de lagere school gingen en Tine meende dat ze voortaan alleen met meisjes kon spelen.

Het spelen, herinnert De Lange zich, gebeurde vaak op straat. Voor 1895 had de familie geen tuin bij het Alkmaarse huis. Hoepelen, tolleren, knikkeren gebeurde op de keien en dat kon gemakkelijk want verkeer was er nauwelijks en een eventuele paard en wagen kon je op die lawaaiige keien al van ver horen aankomen.

Met vriendjes werd later 'gewandeld' in het bos, maar dat ontaardde dikwijls in bomen klimmen en ander kattenkwaad uithalen, waarvoor ze door de koddebeier achter hun broek werden gezeten.

De wekelijkse kaasmarkt was natuurlijk ook een attractie. Vele boeren produceerden hun eigen kaas en die werd dan per paard en wagen of per schip aangevoerd. Altijd weer een gezellige drukte.

De zeepziederij

Welke invloed had de zeepziederij op de jonge Pieter? De fabriek was naar zijn zeggen in zijn jeugd voor hem een toverland waar van alles was te beleven. Eindeloos spelen met een lorrie over de rails die ook gebruikt werd om vaten zeep naar de schepen in de gracht te brengen. De meesterknecht leerde hem ook solderen en eenvoudig smeden. Uiteindelijk heeft de fabriek een rol gespeeld bij de keuze van zijn latere studie.

Schooltijd

De lagere school, de zogenaamde Burgerschool, werd bezocht van 1893-1900. Op die school zaten kinderen van verschillende achtergrond; van boeren, middenstanders, rechters en fabrikanten. Gedurende geruime tijd zat Pieter naast een

jongen waarvan de vader Zouaaf (lijfwachter van de Paus) was geweest.

Pieter was een vlotte leerling die zonder bijzondere problemen de school doorliep. In de 6e klas behoorde hij met twee andere jongens tot de besten van de klas. De één was een zoon van een ingenieur van de Hondsbosse Zeewering. De ander was Jan de Booy. Zijn ouders waren in Indië geweest. Bij deze familie thuis proefde je de beschaving, een sfeer die op Pieter grote indruk maakte.

De 7e klas van de Gemeentelijke Burgerschool in Alkmaar in 1899. Pieter is de derde van rechts bovenaan en zijn studiegenoot Jan (zoon van de Zouaaf) is de derde van links bovenaan.

De school was de enige van vijf lagere scholen van Alkmaar die opleidde voor middelbaar onderwijs.

De jongens beconcurrerden elkaar in het snel maken van 'vormsommen', ingewikkelde rekensommen met grote getallen. Een geliefd spel in die tijd was 'pakkertje om het vierkantje', waarbij twee groepen jongens elkaar door het geven van tikken op de rug bij de eigen partij moesten inlijven. Godsdienstonderwijs had niet veel te betekenen en ook herinnert De Lange zich niet dat er ooit over politiek werd gesproken.

Trouwens, ook op de Rijks Hogere Burgerschool (1900-1905) speelde politiek noch godsdienst een belangrijke rol. Ook op die school moet Pieter, zeker voor de exacte vakken, een goede leerling zijn geweest. Anders is de naam 'goniohoofd' niet te verklaren. Een andere bijnaam werpt wat licht op zijn gedrag in die tijd. Hij werd wel 'gig' genoemd, een afkorting van gielenaar.

Pieter kreeg zijn eerste fiets in 1900 bij gelegenheid van zijn toelating tot de Hogere Burgerschool. Een fiets was in die tijd duidelijk een statussymbool waarmee je kon imponeren. Het was een doortrapper. Het remmen gebeurde door de voet tussen het frame en het voorwiel te zetten.

De studietijd

Het was in die tijd zeker niet zo dat iedereen verder leerde. De arbeiderskinderen bezochten veelal aparte lagere scholen om daarna te gaan werken. Kostscholen, de HBS en de universiteit waren alleen weggelegd voor de hogere milieus.

In de familie van Pieter was verder leren al vrij gewoon. Zijn moeder had in de jaren '70 in Leeuwarden de Gemeentelijke 5-jarige Middelbare Meisjesschool bezocht, een voor die tijd zeer vooruitstrevende school, die bovendien van zeer goed gehalte was. Later behaalde ze een aantal LO-actes. Ze citeerde vaak Duitse gedichten.

Vanaf 1905 studeerde de jonge Pieter in Delft chemie. Na zijn propadeuse in 1907 zette hij de studie voort in Amsterdam.

Daarbij leerde ze goed piano spelen en begeleidde haar kinderen bij het zingen uit liederenbundels. Ook in de ondernemersfamilie van vader had een aantal mensen doorgeleerd. Het lag dus voor de hand dat Pieter een groeiende traditie zou voortzetten, waarbij de latere keuze voor de studie chemische technologie zeker door vader's zeepziederij is bepaald.

Zelf meent De Lange dat hij destijds niet bijzonder gemotiveerd was voor die richting. "Ik was gemakkelijk en wist niet wat studeren was" zegt hij nu. En tot de vooropgezette opvolging van het bedrijf kwam het niet. Hij was er minder geschikt voor, meent hij, en het ondernemersbestaan had veel ongewisse kanten. Net in de tijd van zijn propadeuse (1907) was er een grote economische crisis, die het bedrijf op de rand van het faillissement bracht. Ook het voorbeeld van vader die vaak lang in de fabriek moest zijn en de speculatieve kant van het bedrijf en de grondstof olie, zijn bij het zoeken naar een ander beroep van invloed geweest.

Vader De Lange beheerde zijn fabriek overigens tot zijn dood in 1936. Ook geen beste tijd om het toen 100-jarige bedrijf over te nemen en de zoon was toen al 49 jaar en had inmiddels het grootste deel van zijn ambtelijke loopbaan achter de rug. Het bedrijf werd in 1937 gesloten.

Achteraf meent De Lange dat hij - ondanks de studie - slecht was voorbereid op het maatschappelijk functioneren. Hij wijst in dat verband op een vriend, die dank zij relaties in Den Haag en door hard werken snel de studie van ijker afrondde om daarna in dit specialisme prima carrière te maken in Nederlands-Indië. Die wist waar hij voor werkte. Pieter wist dat kennelijk niet. Hij wekt van zichzelf de indruk dat hij in die periode - en ook later nog - meer door de omstandigheden gedreven werd, dan dat hij zelf initiatieven nam om tot een einddoel te komen.

Dat belette hem overigens niet om zijn studie af te maken. Van 1905 tot zijn propadeuse in 1907,

Na het doctoraal examen (1914) werd Pieter assistent bij Professor Holleman (in de stoel). Pieter (achter de professor) bereidde hier zijn promotie voor die plaats vond in 1917.

studeerde hij in Delft. In 1907 ging hij verder in Amsterdam, waar hij in 1914 zijn doctoraal examen deed. Hij werd assistent bij professor Holleman en bij hem promoveerde hij tot doctor in de chemie in 1917.

Ondertussen had hij in de laboratoria van de Amsterdamse universiteit zijn aanstaande vrouw ontmoet, die daar farmacie studeerde. Na de promotie trouwden ze en vestigden ze zich in Haarlem.

Maar daarover meer in het volgende nummer.

Collectie De Lange geschonken aan Streekarchief

Op vrijdag 26 september jl. heeft de heer De Lange zijn gehele collectie met aantekeningen, boeken, kaartsystemen en dia's betreffende de geschiedenis van het Gooi geschonken aan het streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek. De collectie is het resultaat van ruim dertig jaar onderzoek in archieven, bibliotheken en ter plaatse en bevat een schat aan gegevens voor de onderzoeker.

Enkele voorbeelden:

Een fichesysteem met daarin de aangeslagenen voor de koptienden over verschillende jaren vanaf 1504.

Mappen met knipsels over personen.

Mappen met informatie over belangrijke Hilversumse geslachten.

Diverse informatie over monumenten hier ter plaatse.

Een fichesysteem op de inhoud van het notariële archief van Hilversum vanaf 1719.

Mappen met informatie betreffende de textielindustrie.

De boeken uit deze collectie worden opgenomen in de bibliotheek van het streekarchief met vermelding tot welke collectie ze behoren. In het juni-nummer van Eigen Perk 1987 zal een compleet overzicht verschijnen van hetgeen deze collectie behelst.

het streekarchief is geopend voor bezoekers van 13.30 - 17.00 uur op werkdagen. Op 22,23,24,29 en 30 december zal het streekarchief bij wijze van uitzondering de gehele dag geopend zijn van 9.00 - 17.00 uur.

Adres: Oude Enghweg 23. Telefoon: 035-292646.